

Inventeringsrapport

Lavfloran på träd i Bålaren, Parkudden-Lövsta naturreservat

Anders Nordin
Maj 2008

På uppdrag av Södertälje kommun

Inventerare

Anders Nordin (490126-7619)
 Siriusgatan 108, 195 55 Märsta
 Tel. 076-8431428 mobil, 018-4712802 arb, 08-59127768 hem
 Konto: Personkonto Nordea 490126-7619

Bakgrund och syfte

Våren 2008 fick jag i uppdrag av Södertälje kommun (förmedlat av Bo Ljungberg och Bjarne Tutturen), att inventera lavfloran på träd i Parkudden-Lövsta naturreservat, med fokus på området Bålaren och några större ekar i reservatets västra del. I uppdraget ingick dessutom att märka ut träd med intressanta förekomster samt lämna förslag på skötselåtgärder.

Ersättning

Maximal tid att disponera var 32 timmar. Överenskommen ersättning baseras på en månadslön av 32.000 kr och reseersättning utgår med 18:50 kr per mil. Preliminärskatt samt sociala avgifter ombesörjs av kommunen. Utbetalning förväntas ske snarast efter rapportering.

Genomförande

Två dagar tillbringades i fält (080422, 08505). Vid det andra tillfället deltog också Bo Ljungberg ett par timmar på eftermiddagen. Den totala körsträckan (Märsta-Lövsta t/r × 2) uppgick till 40 mil. Material insamlades för undersökning på lab och några få kollektorer införlivades med samlingarna i Evolutionsmuseet, Uppsala universitet (herbarieförkortning UPS). Resterande tid användes till förberedelser och rapportskrivande. Totalt användes 32 timmar för uppdraget.

Resultat

Nitton träd med rödlistade lavar, alla ekar i Bålaren (området öster om vägen), markerades med numrerad plastbricka (1–19), fastsatt med nål i brösthöjd på den vägfrånvända sidan av stammen. Dessa träd finns inprickade på bifogad karta (som också sändes per e-post kvällen efter den andra inventeringsdagen). Ytterligare ett ganska stort antal träd undersöktes, inklusive ett antal mer eller mindre grova ekar i reservatets västra del. Av de senare var det bara den gigantiska eken SV om huset som hyste en rödlistad art (*Caloplaca lucifuga* skuggorangelav). Det var huvudsakligen stammarnas nedre del som kunde undersökas noggrant, men flera av kronorna och övre delen av stammarna besiktigades med kikare. Då det är mycket tidsödande att noggrant undersöka djupt fårade gamla ekar är det sannolikt att en del förekomster förbisetts.

Rödlistade arter

Sammanlagt 7 arter från den aktuella rödlistan (<http://www.artdata.slu.se/rodlista/>) påträffades: *Buellia violaceofusca* blyertslav, *Caloplaca lucifuga* skuggorangelav, *Cliostomum corrugatum* gul dropplav, *Lobaria pulmonaria* lunglav, *Ramalina baltica* hjälmbrösklav, *Schismatomma decolorans* grå skärelav och *Schismatomma pericleum* rosa skärelav, alla i kategorin NT (missgynnad). Alla utom blyertslav och skugorangelav förekommer också på Skogsstyrelsens singalartslista (se nedan). Fördelning på de numrerade ekarna framgår av Tabell 1.

Buellia violaceofusca blyertslav har ljus bål med blyertsfärgade soral som ibland har en violett anstrykning. Den har aldrig hittats med apothecier. Arten växer på 6 av de numrerade ekarna, på ett par i rikliga förekomster.

Caloplaca lucifuga skuggoranglav är en mycket oansenlig art med små gulanstrukna soral. Liksom den föregående arten har den aldrig hittats med apothecier. Den växer på (åtminstone) 12 av de numrerade ekarna, på en onummerad ek nära ek 7 samt på jätteen SV om huset på Parkudden. Den är alltså den vanligaste av de rödlistade arterna i området.

Cliostomum corrugatum gul dropplav känns lättast igen på de påfallande stora, svarta pykniden på en grågrön, vårtig till nästan småfjällig bål och de gula apothecierna. Den noterades på 11 av de numrerade ekarna, i de flesta fall dock utan apothecier och i flera fall representerad av mycket små bålar.

Lobaria pulmonaria lunglav är en välkänd och normalt iögonfallande bladlav. Den enda noterade förekomsten var dock inte särskilt iögonfallande, eftersom den var begränsad till ett par dm² högt uppe i kronan på ek 15, där den observerades med hjälp av kikare. I fuktigt tillstånd, när bålen är rent grön, skulle det antagligen gå att upptäcka den utan kikare. Det är möjligt att det finns fler liknande lunglavsförekomster i området.

Ramalina baltica hjämbrosklav karakteriseras av sina s.k. hjälmsoral, där soredierna primärt bildas inuti de uppsvällda, ihåliga lobändarna. När dessa spricker upp, vilket de normalt gör efter en tid, kan arten vara svår att särskilja från *Ramalina pollinaria* spatelbrosklav. Ibland kan också förkrympta, missbildade bålar av andra *Ramalina*-arter och *Evernia prunastri* slånlav vara förvillande lika. Hjälmbrosklaven växer på 11 av de numrerade ekarna, ofta ovan huvudhöjd.

Schismatomma decolorans grå skärelav har liksom andra *Schismatomma*-arter *Trentepohlia* som algsymbiont och ger alltså ett gult streck vid repning (en bra fältkaraktär). Annars är denna sorediösa art ganska anonym, även om den ibland täcker ganska stora ytor. Här fanns den dock bara i ett par mycket små fläckar vid basen av ek 3 och verkade vara i färd med att utkonkurreras av andra lavar.

Schismatomma pericleum rosa skärelav känns igen på sina rundade till något långsträckta apothecier omgivna av en ljus bålkant. Den hittades på 7 av de numrerade ekarna, men i alla utom ett fall i form av spridda, små fläckar i dålig kontition. Mikroskoperade apothecier från ett par av dessa förekomster visade sig ha missfärgat hymenium och saknade sporer. På ek 8 fanns dock sammanlagt mer än 1 dm² och friska apothecier med välutvecklade sporer konstaterades vid mikroskopering.

Signalarter

Sex icke rödlistade arter från Skogsstyrelsens signalartslista (<http://www.svo.se/episerver4/templates/SNormalPage.aspx?id=13536>) påträffades också, nämligen *Arthonia vinosa* rostfläck, *Bacidia rubella* lönnlav, *Calicium adpersum* gulpudrad spiklav, *Chaenotheca phaeocephala* brun nållav och *Cyphelium inquinans* sotlav. Förekomsterna på de numrerade ekarna redovisas tillsammans med dessa samt i Tabell 1.

Arthonia vinosa rostfläck påträffades enbart på en ganska ung ek nära reservatsstängslet ca 20 m NNE om ek 7 i Bålaren, där i en mycket rikligt förekomst. *Bacidia rubella* lönnlav växer på flera yngre lövträd på Parkudden, men påträffades inte i Bålaren. *Calicium adpersum*

gulpuddrad spiklav och *Chaenotheca phaeocephala* brun nållav växer mer eller mindre rikligt på flera av av grövre ekarna väster om vägen (förutom på de numrerade ekarna). Den senare finns på också på flera onumrerade ekar i Bålaren.

De numrerade ekarna

Ekarnas läga (se också bifogad karta) samt förekomster av rödlistade arter och signalarter redovisas här tillsammans med något ostrukturerade fältnoteringar. N, O, S och V = väderstreck; c. ap. = med apothecier. Även några få andra arter är noterade.

EK 1: utanför stängslet vid stättan mitt för vägen från parkeringen ut mot Parkudden.

Ramalina baltica på vägsidan, sparsamt

Chaenotheca phaeocephala spridd

Cliostomum corrugatum liten fläck

Caloplaca lucifuga N, SE, flera dm²

EK 2: innanför stängslet närmast SO om Ek 1 (med stängselstolpe tätt intill eken).

Caloplaca lucifuga S-sidan, lite

Chaenotheca phaeocephala spridd

EK 3: NO om Ek 2, intill bergbrant.

Ramalina baltica mycket sparsamt

Caloplaca lucifuga E

Buellia violaceofusca SV–SE

Schismatomma decolorans mycket små fläckar nära basen, dålig kondition

Schismatomma pericleum tillsammans med *B. violaceofusca*, dålig kondition

Cliostomum corrugatum SV

EK 4: ca 15 m NO om Ek 1.

Ramalina baltica sparsamt

Caloplaca lucifuga S

Buellia violaceofusca SV

Cyphelium inquinans liten fläck

Chaenotheca phaeocephala rikligt

EK 5: ca 8 m N om Ek 4.

Ramalina baltica sparsamt S

Caloplaca lucifuga S

Chaenotheca phaeocephala

Schismatomma pericleum små fläckar, i dålig kondition N + S

EK 6: ca 18 m NNO om Ek 5.

Ramalina baltica sparsamt S

Caloplaca lucifuga, S

Chaenotheca phaeocephala

EK 7: ca 23 m NO om Ek 6.

Ramalina baltica V tämligen rikligt

Caloplaca lucifuga S

Chaenotheca phaeocephala

Schismatomma pericleum små fläckar, i dålig kondition N

EK 8: halvgrov ek i sluttningen ovanför stängslet nära NO-hörnet.

Schismatomma pericleum, N-NV god förekomst, tillsammans mer än 1 dm² samt flera små fläckar. Trädet annars översållat med en *Opegrapha* vars hymenium ersatts av cyanobakterier

EK 9: ca 20 m NNV om ekhögstubbe vid det öppna området ca 10 m från vägen.

Ramalina baltica mycket sparsamt

Buellia violaceofusca (kollekt) SV–SE, tillsammans med

Cliostomum corrugatum c. ap. (kollekt)

Chaenotheca phaeocephala

EK 10: ekhögstubbe vid det öppna området ca 10 m från vägen.

Cliostomum corrugatum, c. ap.

EK 11: ca 15 m SV om Ek 9.

Ramalina baltica

Caloplaca lucifuga

Calicium adpersum (mycket lite på naken ved)

EK 12: ca 40 m V om Ek 11 (tätt intill *Juniperus*; flera yngre ekar mellan dessa båda samt grov ek unta för stängslet utan rödlistade arter).

Ramalina baltica sparsamt V

Cliostomum corrugatum högt upp

Calicium adpersum NE–V, mycket rikligt

Chaenotheca phaeocephala

Schismatomma pericleum SV, högt upp

EK 13: 10 m VSV om Ek 12.

Cliostomum corrugatum VNV, c. ap.

Ramalina baltica tämligen rikligt högt upp

Chaenotheca phaeocephala

EK 14: ca 11 m S om ek 13, grov, 3 m innanför stängslet, nära vägen.

Cliostomum corrugatum c. ap., rikligt

Buellia violaceofusca mycket sparsamt

EK 15: mycket grov, nära vägen ca 50 från parkeringen.

Cliostomum corrugatum SV

Lobaria pulmonaria högt uppe ovan grenklykan på den vänstra (inifrån området sett) vekare stammen ca 3 m ovan klykan, ett par dm²

EK 16: ca 20 m NNV om Ek 15.

Pertuaria flavida S (enda förekomst på den numrerade träden)

Cliostomum corrugatum SV

Calicium adpersum N

Buellia violaceofusca N

Schismatomma pericleum N

Caloplaca lucifuga, O, lite

EK 17: 10 m NNV om Ek 16, högre, intill berget.

Caloplaca lucifuga, S

Chaenotheca ferruginea (enda)

Schismatomma pericleum, N, sparsamt, i dålig kondition

EK 18: 10 m SV om Ek 17, intill berg, nära Ek 3, mycket mossor på N-sidan, knappa 10 m från vägen.

Pertuaria hemisphaerica N

Calicium adpersum N

Cliostomum corrugatum c. ap. på S-sidan + liten fläck

Buellia violaceofusca NNV, sparsamt i flera fläckar

EK 19: vid vägen O om det öppna fältet.

Cliostomum corrugatum N-sidan

Calicium adpersum N-sidan

Ramalina baltica SV-sidan

Tabell 1. Rödlistade arter, alla med kategori NT, samt signalarter (*) fördelade på de numrerade ekarna.

Art, kategori	Ek nr.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
<i>Arthonia vinosa</i> *																				
<i>Buellia violaceofusca</i> NT				x	x					x					x		x		x	
<i>Calicium adpersum</i> *												x	x				x		x	x
<i>Caloplaca lucifuga</i> NT		x	x	x	x	x	x	x		x	x	x					x	x		
<i>Chaenotheca phaeocephala</i> *		x	x		x	x	x	x		x			x	x						
<i>Cliostomum corrugatum</i> * NT		x		x						x	x		x	x	x	x	x		x	x
<i>Cyphelium inquinans</i> *					x															
<i>Lobaria pulmonaria</i> * NT																x				
<i>Ramalina baltica</i> NT		x		x	x	x	x	x				x	x	x						x
<i>Schismatomma decolorans</i> * NT				x																
<i>Schismatomma pericleum</i> * NT				x		x		x	x				x				x	x		

Noterade lavar i Bålaren

Förutom trädväxande lavar redovisas här också en del sten- och markväxande arter, som markeras med asterisk. Trädslag anges för arter som bara påträffades på ett trädslag. En noggrannare undersökning skulle resultera i en avsevärt utökad artlista, som skulle växa betydligt om också Parkuddens lavar inkluderades. En ny art för Södermanland, *Vderrucaria maculiformis*, samlades på taktegel på marken Ö om Parkuddshuset.

Acrocordia gemmata grå punktlav
Amandinea punctata liten skivlav, **ek**
Anaptychia ciliaris allélav, **asp**
Arthonia radiata fläcklav, **rönn**
Arthonia vinosa rostfläck, **ek**
 **Aspicilia caesiocinerea* mörk gråstenslav
 **Aspicilia cinerea* gråstenslav
 **Aspicilia gibbosa*
 **Aspicilia verrucigera*
Buellia disciformis rönnlav, **rönn**
Buellia violaceofusca blyertslav, **ek**
Calicium salicinum kopparspik
Calicium viride grön spiklav
Caloplaca cerina vaxorangelav, **asp**

Caloplaca flavorubescens asporangelav, **asp**
Caloplaca holocarpa liten orangelav, **asp**
Caloplaca lucifuga skuggorangelav, **ek**
 **Caloplaca scotoplaca* grå orangelav
Candelariella xanthostigma grymig ägglav, **ek**
Chaenotheca ferruginea rostfläckig nållav
Chaenotheca phaeocephala brun nållav, **ek**
Chaenotheca trichialis grå nållav, **ek**
Chaenothecopsis vainioana blågrön svartspik, **ek**
Chrysothrix candelaris gulmjöl, **ek**
Cladonia digitata fingerlav
 **Cladonia arbuscula* gulvit renlav

- **Cladonia cenotea* puderlav
 **Cladonia coccifera* kochenillav
Cladonia coniocraea mjölig trattlav
 **Cladonia furcata* rislav
 **Cladonia macilenta* mager bägarlav
 **Cladonia pleurota* mjölig kochenillav
 **Cladonia rangiferina* grå renlav
 **Cladonia uncialis* pigglav
Cliostomum corrugatum gul dropplav, **ek**
Cyphelium inquinans sotlav, **ek**
Dimerella pineti liten vaxlav, **en**
 **Diploschistes scruposus* groplav
Evernia prunastri slånlav
 **Fuscopannaria leucophaea* fjällig gytterlav
Hypocenyomyce scalaris flarnlav
Hypogymnia physode blåslavs
 **Lasallia pustulata* tuschlav
Lecanora allophana veckkantlav, **asp**
Lecanora argentata brun kantlav, **asp**
Lecanora carpinea al-lav
 **Lecanora orosthea*
 **Lecanora polytropa* blekgul kantlav
Lecanora populicola aspkantlav, **asp**
 **Lecanora rupicola* grådaggig kantlav
 **Lecidea fuscoatra* rutlav
 **Lecidella elaeochroma* asplav
Lepraria incana blågra mjöllav
 **Lepraria membranacea* mjöllav
 **Lepraria neglecta* klippmjöllav
Lobaria pulmonaria lunglav, **ek**
Melanelia fuliginosa glänsande sköldlav
 **Miriacidia deusta* svedskivlav
 **Parmelia saxatilis* färglav
Parmelia sulcata skrynkellav
Parmeliopsis ambigua stocklav, **björk**
 **Peltigera canina* filtlav
Peltigera praetextata fjällig filtlav
Pertusaria albescens mjölig porlav, **asp**
Pertusaria amara bitterlav
 **Pertusaria aspergilla* grymig stenporlav
Pertusaria coccodeds hagelporlav
 **Pertusaria corallina* stiftlav
Pertusaria flavida gul porlav, **ek**
Pertusaria hemisphaerica snöbollslav, **ek**
Pertusaria leioplaca tunn porlav, **rönn**
Phaeophyscia ciliata aspkranslav, **asp**
Phlyctis argena blemlav
Physcia adscendens hjälmrosettlav, **asp**
Physcia aipolia rosettlav, **asp**
Physcia stellaris stjärnlav
Physconia distorta dagglav, **asp**
Platismatia glauca näverlav
 **Porpidia cinereoatra*
 **Porpidia tuberculosa*
Pseudevernia furfuracea gällav
 **Psilolechia lucida* citrongul skivlav
Ramalina baltica hjälmbrösklav, **ek**
Ramalina farinacea mjölig brösklav
Ramalina fastigiata rosettblösklav, **asp**
Ramalina fraxinea brösklav, **asp**
Ramalina pollinaria spatelbrösklav, **ek**
 **Rhizocarpon geographicum* kartlav
Schismatomma decolorans grå skärelav, **ek**
Schismatomma pericleum rosa skärelav, **ek**
 **Stereocaulon cf. saxatilis* klipp-påskrislav
 **Umbilicaria polyphylla* glatt navellav
 **Umbilicaria polyrrhiza* brösnavellav
Usnea florida f. subfloridana kort skägglav
 **Xanthoparmelia conspersa* kaklav
 **Xanthoparmelia somloënsis* smalflikig kaklav
Xanthoria parietina vägglav
Xanthoria polycarpa mångfruktig vägglav

Jämförelse med tidigare undersökning

Området ingick 1995 i en lavinventering som utfördes av Rikard Sellberg (se dennes rapport till Södertälje kommun). Av de nu noterade rödlistade arterna saknades vid denna inventering *Buellia violaceofusca* och *Lobaria pulmonaria*. Båda dessa har med all sannolikhet förbisetts, eftersom inget tyder på att det skulle vara fråga om en nyetablering. Å andra sidan rapporterade Sellberg en riklig förekomst av *Calicium quercinum* ekspik på en av de äldre ekarna. Av lägesbeskrivningen och kartbilagan att döma rör det sig om den ek som här fått numret 10, och som alltså någon gång efter 1995 blivit toppbruten och förvandlats till en högstubbe. Trots att barken var intakt på den sida där ekspiken förmodligen suttit fanns inga spår efter den. Inte heller fanns ekspiken på någon av de andra grova ekarna i närheten. Sellberg rapporterade även en rik förekomst av *Schismatomma decolorans* grå skärelav på en

ek som skulle kunna vara ek nummer 15 eller någon i dess närhet. Som framgår ovan återfanns arten nu bara på en enda ek och då i ett par små fläckar i dålig kondition. Förmodligen är också denna art på väg ut.

Skötsel

Den utglesning av Bålarens trädvegetation som nyligen företagits har förmodligen en gynnsam effekt på eklavsfloran. Samtidigt måste man nog räkna med att en viss diversitetsförlust åstadkommit genom att ett stort antal aspar fällts, men det är mest fråga om tämligen allmänna arter. Buskvegetation tätt intill ekstammarna saknas nästan helt i Bålaren, om man bortser från ek 12 och 19. För parkuddens ekar är situationen sämre. Där skuggas flera av de grova ekarna av tätt omgivande buskvegetation, så t.ex. en annars mycket fin ek i hagmarken söder om vägen ut mot Parkudden. Där borde röjning ske. I Bålaren bör speciellt granen hållas efter fortsättningsvis, men en viss variation i vegetationstätheten skulle nog vara av godo. Särskilt skulle en bård mot åkermarken på sydsidan bidra till minskad eutrofiering och en därmed förbunden trivialisering av lavfloran.